

Sommige, vooral grotere soorten vogels worden in Nederland sinds ca 100 jaar min of meer systematisch geteld. Daarvoor was men tevreden met algemene aanduidingen als 'talrijk' of 'schaars'.

De wens om dit soort karakterisering en aan te scherpen was de eerste aanleiding voor meer kwantitatief werk. Dit gebeurde in Nederland rond de eeuwwisseling, een in sommige kringen inspirerende tijd, met allerlei nieuwe natuurorganisaties zoals Vogelbescherming (1899; Wanders, dit nummer), Staatsbosbeheer (1899), Natuurmonumenten (1905) en de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging (KNNV, 1901). Ook verschenen er diverse spraakmakende publicaties. Bijvoorbeeld in 1901 van de hand van Heimans en Thijssen "In het Vondelpark" waarin Thijssen de aantallen broedvogels van dit park noemt. Deze gegevens moeten dus in de jaren daarvoor zijn verzameld (hij kwam daar al sinds 1878). Hij luisterde vooral naar de zang, een methodiek die later breed navolging zou krijgen. Er werden aan het begin van deze eeuw dus initiatieven genomen om vogels goed in kaart te brengen. Dit was ook een onderwerp van gesprek in de juist in die tijd opgerichte Nederlandse Ornithologische Vereniging (NOV).

Fig. 1. De belangrijkste vogelbroedplaatsen in Nederland in vroeger eeuwen, zoals het Zevenhuysen Bosch, zijn veelal verdwenen. De vogelrijkdom maakte op buitenlandse bezoekers een verpletterende indruk, gezien het grote aantal purperreigers, zilverreigers, kwakken, lepelaars en aalscholvers (uit: Brouwer, 1953).

Ornitho-organisaties: groei en bloei van het vogels tellen

Frank Saris

De NOV, opgericht in 1901

De liefhebbers van wilde vogels sloten zich aan in 1901 in de NOV. Van het begin af aan werden er op de NOV-bijeenkomsten vooral ervaringen uitgewisseld vanuit het veld en het onderzoek (fig. 1). Het was opnieuw J. P. Thijssen (1910) die zich bestuurlijk in die tijd druk maakte over hoe het er voor stond met onze vogels: "Eenige jaren geleden betoogde ik in een der eerste algemene vergaderingen van onze Vereniging (de NOV) de wenschelijkheid van te geraken tot een census van onze inlandsche vogelwereld, met name van de soorten, die hier broeden. Zulk een telling is eigenlijk beslist

noodig, indien men zich een oordeel wil vormen over den voorspoed of den achteruitgang van bepaalde vogelsoorten, iets dat in dezen tijd, nu de vraagstukken van bescherming en vervolging aan de orde van de dag zijn, niet van belang is ontbloeit".

Thijssen stelt verder dat het zeer moeilijk is om juiste en betrouwbare gegevens te verkrijgen. Sommige delen van het land, zoals Texel, het Naardermeer en de duinen bij Bloemendaal worden ieder jaar zo goed onderzocht dat over honderden hectares bijna ieder nest bekend is, van andere gebieden is evenwel bijna niets bekend. Daarom heeft hij zich "verstout, een overzicht samen te

stellen van de verspreiding van onze broedvogels door het Nederlandsche gebied, met benaderde opgaven van hun meerdere of mindere talrijkheid" (Thijssen, 1910). Dit eerste overzicht, met een eenvoudige indeling van Nederland in enkele regio's en hun karakteristieke soorten, is nog steeds heel waardevol om een goed tijdsbeeld tot leven te wekken. Achteraf kunnen we vaststellen dat de wens van Thijssen tot zo een landelijke census niet echt van de grond is gekomen: er was op dat moment nog geen idee over hoe zo een landelijke telling op te zetten. En het bleef beperkt tot de activiteiten van een

Vogels kijken: om te tellen, om soorten te 'verzamen' in je notitieblokje en/of gewoon om te genieten. Vrijwel steeds zijn het vrijwilligers, die met hun waarnemingen de basis leggen voor onze kennis over de vogels (foto: Bert Bos).

klein aantal individuen. Mogelijk hangt dit samen met het feit dat rond 1911, veel energie van belangrijke ornithologen ging zitten in een discussie tussen de verzamelaars en de beschermers. Brouwer (1953) besteedt aan deze episode enige aandacht in zijn proefschrift over de vroegere ornithologen: hij noemt het zelfs een noodlottige episode in de ornithologische geschiedenis van ons land. Hij trekt een parallel met de geschiedenis van de Nederlandse Botanische Vereniging, waar gedurende het einde van de 19e eeuw ook zo een hevige discussie de geleerden bijna deed splijten: "wanneer bij een tak van wetenschap een nieuwe richting zich baan breekt, ziet men dikwijls botsingen met de bestaande richtingen optreden". Bij de Botanische Vereniging lukte het om een breuk te voorkomen, bij de NOV niet.

De Club, opgericht in 1911

Baron Snouckaert van Schauburg, die 10 jaar lang het voorzitterschap van de NOV had bekleed, kreeg in 1911 een diepgaand meningsverschil met de overige leden van het bestuur. Zijn affiniteit met het verzamelen, het jagen op vogels, had hier veel mee te maken (Brouwer, 1953). Veel aandacht voor vogelbescherming vond hij maar overdreven. Hij richtte in 1911 de Club van Nederlandse Vogel-

kundigen op, als een afsplitsing van de NOV waarbij de draagwijdte en de ethiek van de vogelbescherming, later vastgelegd in de Vogelwet van 1912, de splijtpunten waren (Voous, 1995). Het heeft bijna 50 jaar geduurd, voordat de standpunten van beide verenigingen toelieten weer tot een fusie te komen. Uit deze fusie ontstond de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).

De NOU, opgericht in 1957 uit een fusie van de NOV en de Club

NOV/NOU was decennia lang de plek waar belangrijke (vooral universitaire en institutionele) onderzoeksresultaten met elkaar werden uitgewisseld. Er was relatief weinig aandacht voor meer basaal avifaunistisch onderzoek. Dit is nooit een echte activiteit van de NOU als vereniging geworden.

Buiten de NOU waren er af en toe wel initiatieven om het vogels tellen meer systematisch aan te pakken. Een van de echte pioniers hierbij was Luuk Tinbergen die in zijn nu nog steeds zeer lezenswaardige klassieke boekje 'Vogels in hun Domein' (1941) hier een belangrijke aanzet voor geleverd heeft. Zo besloot in 1943 de Rotterdamse afdeling van de NJN de broedbevolking van de Kralinger Hout te inventariseren

(Goudswaard & Hofman, 1943).

Dit bleef ook na de Tweede Wereldoorlog in grote lijnen de situatie: lokaal af en toe een initiatief maar daar bleef het dan verder bij. Zelfs een vraag als 'Hoeveel vogels leven er in Nederland?' was eenvoudig te stellen maar moeilijk te beantwoorden. Schattingen werden in 1959 gedaan door Zweeres. Het totaal aantal lag volgens hem tussen de 20 en 40 miljoen. Hij merkt hierbij op dat we eigenlijk heel weinig van onze eigen vogels afweten en nog minder omtrent schommelingen in de stand, hetgeen de bescherming wel bemoeilijkt.

Ook bij het samenstellen van de Nederlandse Avifauna (in 1962 en 1970) zijn er door de samenstellers gissingen gedaan die achteraf niet juist zijn gebleken. Het was vooral moeilijk de mate van voorkomen van de gewone soorten aan te geven. Bij vogel- en natuurbeschermingsactiviteiten kwam het nogal eens voor dat er gegevens werden gevraagd omtrent het voorkomen van vogelsoorten in een bepaalde omgeving. Dat soort gegevens bleek meestal maar sporadisch aanwezig te zijn (Mörzer Bruyns, 1967).

Zweeres (1967) beschrijft hoe al in 1904 Thijsses uitspraken deed over de achteruitgang van soorten, bijv. van de zwaluwen. "Het vervelende is dat we er geen flauwe notie van hebben, hoeveel huis- en boerenzwaluwen er toen in Nederland broedden. Dus ook niet welke

omvang de achteruitgang heeft (gehad). Zelfs van de Ooievaar, wellicht onze best getelde vogelsoort, weten we slechts dat er omstreeks 1910 ongeveer 500 paren waren. Zodra het om de aantallen aanwezige vogels gaat, blijkt onze kennis uiterst gebrekkig te zijn". Zo was in de jaren zestig de situatie. Er waren wel enige vogelwerkgroepen die lokaal enig onderzoek deden, maar van een echte afstemming op landelijk niveau was nauwelijks sprake. Alleen binnen de KNNV was er iets gaande (zie hierna).

Heel anders was in de zestiger jaren de situatie in enkele andere landen. In de VS bestonden er toen al vanaf 1900 de jaarlijkse wintertellingen, de Christmas Bird Counts, het oudst bekende vogelmeetnet met vrijwilligers van de wereld. Ook in Engeland waren er toen al enige tijd tellingen van Blauwe reigers. Mondiaal was er in de zestiger jaren grote ongerustheid over de invloed van bestrijdingsmiddelen op vogelpopulaties, mede door het spraakmakende boek 'Silent Spring' van Rachel Carson. Dit gaf o.a. in Engeland de stoot tot landelijk georganiseerde vogelmonitoringprojecten waarvan de Common Birds Census van de British Trust for Ornithology de eerste en meest bekende was, met tellingen van alle soorten, ook de gewone.

Het Contactorgaan voor Vogelstudie van de KNNV, opgericht in 1963

Na de Tweede Wereldoorlog werden op diverse plaatsen vogelwerkgroepen van de KNNV opgericht, met daarnaast een landelijke vogelwerkgroep. Deze landelijke vogelwerkgroep had als taak het vogelwerk in de Vereniging zoveel mogelijk te stimuleren. Er was meer vrije tijd, ook voor de vogelaars. Er ontstonden meer afdelingen, zowel binnen als buiten de KNNV. Diverse vogelwerkgroepen wendden zich in 1963 voor enige coördinatie tot de KNNV, die immers al een aantal werkgroepen onder haar hoede had. Op initiatief van de KNNV, werd de landelijke vogelwerkgroep van de KNNV omgezet in 'het Contactorgaan voor Vogelstudie' (het COV). Zij organiseerde ieder jaar in december in Utrecht een landelijke contactvergadering en stelde jaarlijks een Verslag vogelstudie samen, met een overzicht van alle regionale activiteiten (Nijkamp, 1981). Onder auspiciën van het Contactorgaan werd in 1965 door J. Philippona

het onderzoek gestart naar een aantal gekozen vogelsoorten. Dit had op vele vogelaars een stimulerende invloed. Zo werd er onderzoek gedaan naar Huiszwaluw, Regenwulp en Boomklever. Helaas zijn niet van al deze projecten resultaten gepubliceerd.

SOVON, opgericht in 1973

In december 1971 namen drie Nederlanders, H. van Balen, L. Buurma en J. Wattel, deel aan een studieconferentie in Engeland over het bevorderen en de coördinatie van de amateur-ornithologie in Europa (SOVON, 1998). Het initiatief voor deze conferentie werd genomen tijdens het Internationaal Ornithologisch Congres dat in 1970 in Den Haag was gehouden. Algemeen werd hier de dringende noodzaak gevoeld van internationale coördinatie in de veldornithologie, speciaal waar het gaat om de inschakeling van het geweldige leger der amateurs. De voorbeelden die tijdens de conferentie werden besproken, betroffen vooral zaken die al in Engeland waren uitgezocht of in lopende projecten werden gevolgd. Zo bestond de Common Birds Census op dat moment al bijna tien jaar en liep het eerste Engelse Broedvogel-atlasproject ook al enige tijd. Er was dus op dat moment een groot verschil met de situatie in Nederland, zowel wat betreft de organisatie als wat betreft het lopende onderzoek. Na deze conferentie werden door de drie Nederlanders samen met Prof. H. Klomp, voorzitter van de NOU, voorstellen opgesteld om in Nederland net als in Engeland een organisatie voor dit type werk van de grond te krijgen (Buurma, 1971). Op initiatief van deze NOU-leden kreeg dit in 1973 zijn beslag met de oprichting van de Stichting Ornithologisch Veldonderzoek Nederland (SOVON).

SOVON was in eerste instantie opgericht om de eerste Broedvogel-atlas te organiseren. Dat lukte: het boek werd gepubliceerd in 1979, na vijf jaar veldwerk dat uitgevoerd was door ca. 2.000 vrijwilligers. Met de uitvoering van het Broedvogel-atlasproject werd de band tussen SOVON en de toen reeds meer dan 100 lokale vogelwerkgroepen (waaronder vele van de KNNV) en het COV-KNNV steeds hechter. Veel actieve SOVON-leden uit de eerste jaren (o.a. in het bestuur) kwamen vooral voort uit de KNNV en de NOU.

Dutch Birding Association (DBA): opgericht in 1979

Zes jaar later is het opnieuw raak. Jonge enthousiastelingen, deels afkomstig uit gelederen van de Club van Nederlandse Vogelkundigen, op dat moment dus een onderdeel van de NOU, besloten samen met een aantal niet-NOU-leden, gesteld op meer dynamiek en snelle berichtgeving (Voous, 1995) tot oprichting van een nieuwe stichting, DBA. Onder deze enthousiaste 'soortenjagers', gedreven door de kick van het waarnemen van zeldzaamheden, bevinden zich vogelaars met een opmerkelijk grote kennis van vogelsoorten, in Nederland en daarbuiten. In feite zijn dit de moderne jagers, zonder geweer, en daarmee heeft de geschiedenis van 1911 (afscheiding Club van NOV) zich 68 jaar later herhaald (afscheiding DBA van NOU).

Roep om meer eenheid

Temidden van deze nieuwe ontwikkelingen in de jaren zeventig, kon men tegelijk de roep horen om meer eenheid en meer duidelijkheid in de structuur van de veldornithologie. Zo kwam in 1975 op initiatief van de KNNV-vogelwerkgroep Roosendaal een commissie met een plan op tafel voor de oprichting van een overkoepelende organisatie, waarin zowel de bestaande verenigingen, als de plaatselijke vogelwerkgroepen zich zouden kunnen vinden. Dit om verdere versnippering tegen te gaan. Van dit omvangrijke plan is uiteindelijk maar een klein deel gerealiseerd: alleen Contactorgaan en SOVON fuseerden in 1984, tot een nieuwe vereniging: SOVON-COV, later SOVON Vogelonderzoek Nederland gedoopt. De NOU deed niet mee. Het bestuur was van mening dat van de taken en het karakter van de NOU als goed functionerende vereniging binnen de voorgestelde organisatievorm onvoldoende was terug te vinden (Bestuur NOU, 1977).

Jaren tachtig tot heden

Op de golven van het succes van het eerste Broedvogel-atlasproject, werden binnen SOVON nieuwe projecten ontwikkeld: na vijf jaar veldwerk (1978-1983) werd in 1987 een Atlas van de Nederlandse Vogels gepubliceerd, met verspreidingskaartjes per maand van alle gedurende het hele

Kader 1. Landelijke SOVON-projecten

1. Broedvogelmonitoringproject (BMP). Bij het onderzoek in proefvlakken worden vaste onderzoeksgebieden gekozen die jaarlijks worden geïnventariseerd; de resultaten in deze steekproefgebieden worden gebruikt om de aantalsontwikkeling in heel Nederland in te schatten. In het kader van het BMP worden alle vogelsoorten geteld of alleen een selectie (Weide- en akkervogels, Stadsvogels, Roofvogels).

2. Landelijk Soortonderzoek Broedvogels (LSB). Bij het soortonderzoek wordt getracht jaarlijks de volledige Nederlandse broedpopulatie te tellen. In ieder geval worden de voor de soort belangrijkste gebieden onderzocht. Twee onderdelen worden onderscheiden: Kolonievogels en Zeldzame soorten.

3. Midwintertelling. Deze belangrijke telling half januari valt samen met een telling in tientallen andere landen, internationaal georganiseerd door Wetlands International (voorheen IWRB). De resultaten worden gebruikt om de totale populatiegrootte en ontwikkeling van watervogels in Europa te volgen en vormen daarmee een belangrijke referentie voor de resultaten van regionale projecten. Voor de internationale monitoringdoelstelling zijn 80 belangrijke wetlands geselecteerd (monitoringgebieden).

4. Ganzen- en zwanentellingen. Deze tellingen worden afhankelijk van de soort 6-8 maal per winterhalfjaar uitgevoerd. De resultaten worden gebruikt voor internationale populatieschattingen en om de aantallen en verspreiding in Nederland te volgen.

5. Watervogeltellingen in de grote Zoete Rijkswateren: maandelijks integrale watervogeltellingen.

6. Waddenzeeproject voor broedvogels. Het project beoogt de ontwikkelingen in aantallen en verspreiding te volgen van de voor het Waddengebied belangrijke broedvogels. Ze worden gevolgd door: (a) eens in de vijf jaar een gebiedsdekkende inventarisatie uit te voeren, (b) jaarlijks de kolonievogels te tellen en (c) jaarlijks in steekproefgebieden alle daar voorkomende soorten te tellen.

7. Waddenzeeproject voor watervogels. Het gaat hierbij om alle wad- en watervogels die het gebied gebruiken als tussenstation tijdens hun trektocht of die hier overwinteren. De watervogels worden gevolgd door: (a) 3-5 maal per jaar een integrale telling uit te voeren en (b) in een aantal steekproefgebieden zeer frequent het jaar rond te tellen.

8. Punt-Transsect-Tellingenproject (PTT). Hiermee worden trends van in Nederland doortrekkende en/of overwinterende vogels vastgelegd. Dit kunnen zowel Nederlandse vogels zijn als vogels uit andere landen, bijv. uit Scandinavië. Het gaat vooral om algemene soorten. Er wordt gebruik gemaakt van de punt-transsectmethode.

9. Bijzondere Soorten Project niet-broedvogels. In 1989 is SOVON gestart met het verzamelen van losse waarnemingen van niet-broedvogels die te zeldzaam zijn om bij de andere SOVON-projecten goed naar voren te komen. Voorbeelden zijn Slechtvalk, IJsvogel en Klapekster.

10. Broedbiologisch Onderzoek. De kwaliteit van de broedvogeltellingen staat in Nederland op een hoog peil. Voor de meeste vogelsoorten kunnen goed gefundeerde uitspraken over aantalsontwikkelingen worden gedaan. Over de oorzaken van voor- of achteruitgang kon tot nu toe weinig worden gezegd. Om hierin wat meer inzicht te krijgen is in 1994 het broedbiologisch onderzoek gestart, ook wel het nestkaartonderzoek genoemd. Om verstoring van nesten te voorkomen, is het verboden zomaar voor de vuist weg te beginnen. Aan het eind van het seizoen wordt voor ieder gevolgd nest een aparte nestkaart ingevuld.

11. In 1998 is SOVON weer een nieuw Atlasproject voor Broedvogels gestart. In drie jaar tijd worden alle broedvogels in heel Nederland in zgn. Atlasblokken (5 x 5 km) geïnventariseerd.

12. Gebiedsinventarisaties. Jaarlijks wordt een flinke oppervlakte aan natuurterreinen onderzocht door professionele veldmedewerkers. Hierbij richt men zich vooral op schaarsere en kwetsbare ('beheersrelevante') vogelsoorten. De vogelgegevens worden o.a. verzameld in opdracht van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten en dienen ertoe om het gevoerde beheer te evalueren en het beheer voor de komende jaren uit te stippelen.

13. Om de vertaling van broedvogelgegevens naar het beheer op een verantwoorde wijze uit te voeren heeft SOVON in samenwerking met Staatsbosbeheer een Avifauna Inventarisatie en evaluatiesysteem (AVIS) ontwikkeld. Door middel hiervan kunnen verbanden tussen het landschap, de vegetatie en vogels eenvoudiger worden gelegd. Op basis van het systeem kunnen ook doeltypen (streefbeeld) worden ontwikkeld.

N.B.: de projecten 1, 2, 8 en 10 worden georganiseerd in samenwerking met het CBS. De projecten 1 tot en met 11 zijn speciaal bedoeld voor vrijwilligers. Meer informatie beschikbaar op onderstaand adres en op de homepage: www.inter.nl.net/users/SOVON (met veel links naar andere vogelsites).

SOVON

Rijksstraatweg 178

6573 DG Beek-Ubbergen

tel: 024-6848111

fax: 024-6848188

E-mail: SOVON@inter.nl.net

jaar voorkomende soorten. Hiernaast werden er allerlei zg. meetnetprojecten gestart, zowel voor wintervogels als voor broedvogels. Dit heeft erin geresulteerd dat er momenteel een samenhangend programma is waarmee nagenoeg alle soorten in de belangrijkste perioden van het jaar worden gevolgd (kader 1). Hieraan doen in totaal ca 5.000 vrijwilligers mee.

Opmerkelijk is dat de verzamelde vogelgegevens een belangrijke marktwaarde blijken te omvatten: inmiddels zijn ca 40 professionals bij SOVON bezig met de coördinatie van de projecten en met het beantwoorden van vele tientallen vragen van overheden, terreinbeherende instanties en particulieren. De beschikbaarheid van kwalitatief goede verspreidings- en tijdreeksgegevens maakt het mogelijk deze vragen te beantwoorden.

Van Centrum voor milieukartering naar Netwerk Ecologische Monitoring

De eerdergenoemde vogelmeetnetten, alsmede de meetnetten voor andere groepen organismen zijn in het kader van het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM) in 1997 op doelstellingen van het rijk betrokken.

Het bleek dat deze reeds lopende projecten essentiële informatie bevatten voor onder meer de samenstelling van zg. Rode Lijsten en de door de rijksoverheid gekozen zg. Doelsoorten. Dit wil overigens niet zeggen dat met een druk op de (computer)knop zomaar alles beschikbaar is.

Hoe is de organisatie van deze databases? Sinds de jaren zeventig is er over deze organisatie veel te doen geweest. In de eerste helft van de jaren zeventig werd door de overheid het initiatief genomen tot een Centrum voor Milieukartering. Vooral vanuit de particuliere hoek (met name de Werkgroep Kritische Biologen van de Bond van Wetenschappelijke Arbeiders) werd hiertegen fel geageerd, omdat men strategische bezwaren tegen het instrument milieukartering had. In die tijd werden kaarten gepubliceerd op regionale schaal waarbij een waardeoordeel werd uitgesproken over de diverse landschappelijke onderdelen. Dit had tot gevolg dat er een soort vrijbrief werd gegeven aan allerlei initiatiefnemers om in "waardeloze" gebieden projecten te beginnen, waarvan de wenselijkheid in ieder geval niet via de natuurargumenten ter discussie kon worden gesteld. Bovendien was er nog weinig

bekend over de landschapsecologische relaties binnen regio's. Op basis van te simpele gegevens werden ingrijpende planologische besluiten genomen. Mede vanuit deze discussie werd de wenselijkheid van het instrument Milieueffect-rapportage naar voren gebracht, als een instrument om de belangen van natuur en milieu een meer volwaardige plaats in de politieke besluitvorming te laten spelen.

PGO: opgericht in 1987

Toen dat Centrum voor Milieukartering dus niet van de grond kwam, moesten er wel alternatieven worden ontwikkeld. De behoefte aan gegevens over het landelijk gebied e.d. bleef immers. Verschillende rijksinstellingen hebben in die tijd geprobeerd deze taak op zich te nemen (o.a. Staatsbosbeheer, Centraal Bureau voor de Statistiek, Rijksinstituut voor natuurbeheer). Door het ontbreken van een heldere rijksstructuur op dit gebied, is in die tijd ook een groot aantal provincies 'voor zich zelf begonnen': per provincie kregen inventarisatiemedewerkers echter verschillende taken. In sommige provincies werd de nadruk op vlakdekkende vegetatiekartering gelegd, bij andere moest dit in een soort meetnetopstelling gebeuren, bij weer andere werd behalve de vegetatie ook belang gehecht aan broedvogels, sommige provincies besteden ook veel aandacht aan wintervogels. Een enkele provincie keek behalve naar vogels en planten ook naar andere groepen organismen. Helaas heeft het in die tijd ontbroken aan eenduidige afspraken over methoden e.d. met als gevolg dat tot op de dag van vandaag de flora-inventarisaties van de meeste provincies volgens verschillende methoden worden uitgevoerd, waardoor uitspraken op een hoger schaalniveau (met name rijk) niet eenvoudig te geven zijn. Bij de vogels bleek het, min of meer toevallig en door de aard van de inventarisatieobjecten, allemaal iets beter op elkaar aan te sluiten.

In het begin van de jaren tachtig was er binnen het Staatsbosbeheer een duidelijk streven om op basis van het reeds aanwezige Natuurwetenschappelijk Archief (NWA) een centrale ingang voor gegevens over flora en fauna op te zetten. Bij een van de reorganisaties van Staatsbosbeheer moest deze functie worden overgedragen aan het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Het werd toen het Biogeografisch Centrum (BIC) genoemd met als hoofdtak het bundelen

van en toegang geven tot zoveel mogelijk essentiële databestanden. De blauwdruk voor dit systeem verscheen in 1987.

Zowel in de organisatie van dit bestand als in de afspraken met allerlei gegevensleveranciers lag de nadruk op rijkscentralisme, zonder veel oog voor de belangen van de verschillende deelnemende partijen (provincies, particuliere organisaties e.d.). Dit vormde met name voor de particuliere organisaties de aanleiding om de krachten te bundelen: de oprichting in 1987 van het aanvankelijk informele overlegplatform, het PGO (Particuliere Gegevensbeherende Organisaties) was een feit. In 1996 ontstond hieruit de VOFF, de Vereniging Onderzoek Flora & Fauna. Deze organisaties bleken veel beter en met meer continuïteit dan overheden in staat tot het beheer van de eigen data: goede en kwalitatief juiste interpretaties van de eigen gegevens konden zo worden verzekerd. Technisch werden de PGO's in dit streven geholpen door de revolutionaire ontwikkelingen m.b.t. de automatische verwerking en opslag in PC's: de afhankelijkheid van

centrale mainframes verdween binnen een klein aantal jaren. Ook kreeg een aantal PGO's in dezelfde periode erkenning van het rijk voor lopende werkzaamheden, waarbij dit steeds meer in directe opdrachtrelaties werd vertaald. Een structurele ondersteuning, in de vorm van bijv. een exploitatiesubsidie, bleek echter niet mogelijk. Het beheer van de in deze projecten opgebouwde databestanden werd geacht gedekt te worden vanuit de overhead die bij de diverse projecten in rekening worden gebracht. In 1995 werd vanuit het rijk deze functie formeel aan een aantal PGO's gegeven, tegelijk werd de functie van het BIC opgeheven.

Eén ornithologische centrale?

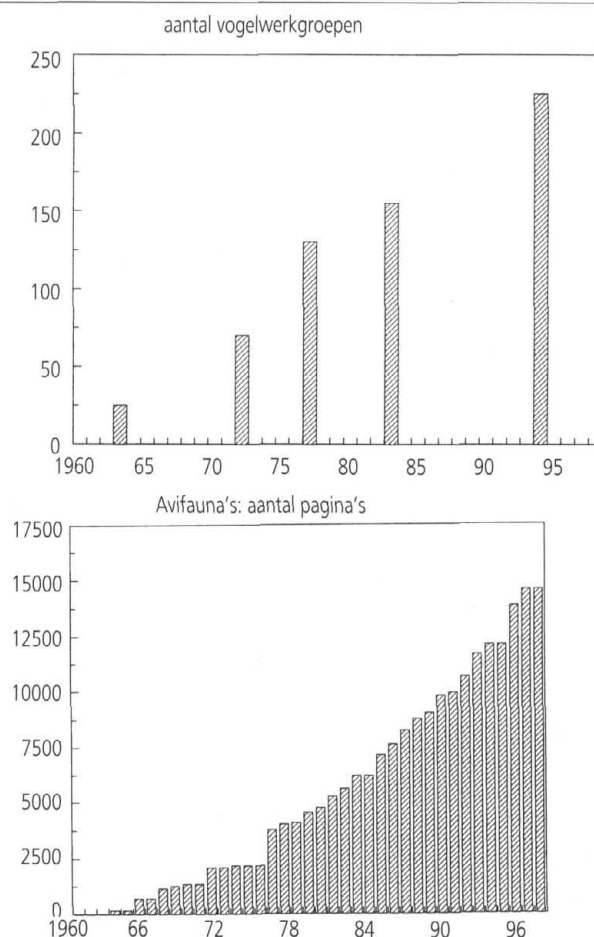
Tijdens de begin deze eeuw gevoerde discussie over een nieuwe Vogelwet werd er door een aantal landbouwvoormannen gepleit voor de instelling van een "ornithologische centrale" (naar voorbeelden in Hongarije, Duitsland, Engeland en Amerika) waar doorlopend onderzoek zou

Kader 2. Vogelwerkgroepen

Fig. 1. Toename van het aantal vogelwerkgroepen sinds 1963 (uit: SOVON, 1998).

De toename van het aantal vogeltellers laat zich afleiden uit de toename van het aantal vogelwerkgroepen in Nederland (fig. 1). Vrijwel alle vogeltellers zijn vrijwilligers, die schatten aan informatie over onze vogelstand weten te verzamelen. Dit uit zich onder meer in het aantal pagina's tekst over de vogelstand: ook deze zijn de afgelopen jaren fors toegenomen (fig. 2).

Fig. 2. Toegenomen kennis over het voorkomen van vogels wordt hier geïllustreerd aan de hand van het cumulatieve aantal pagina's in regionale avifauna's (uit: SOVON, 1998).

worden gedaan en adviezen uitgebracht, ten voordele van de landbouw, de volksoontwikkeling en de wetenschap. Tot zo een "ornithologische centrale" kwam het toen echter niet. Dit soort taken kwam in de jaren zestig en zeventig terecht bij het Rijksinstituut voor Natuurbeheer (het huidige IBN-DLO), waar ze jaren later weer deels werden afgestoten of wegbezuinigd. Nu zijn deze taken, voor zover ze betrekking hebben op landelijke monitoringprojecten, in belangrijke mate ondergebracht bij SOVON. Hierdoor worden de waardevolle gegevens van duizenden vrijwilligers (kader 2) zo maximaal mogelijk gebruikt voor de doelstellingen waarvoor ze ook verzameld worden, namelijk voor een adequate vogelbescherming en -onderzoek. SOVON en Vogelbescherming Nederland zijn mede hiertoe in 1996 een samenwerkingsovereenkomst aangegaan. Deze samenwerking strekt tot wederzijds voordeel en zal zich hopelijk binnenkort ook vertalen in betere condities voor onze vogels.

Sovon

Vogelonderzoek Nederland

Literatuur

Bestuur NOU, brief d.d. 21 augustus 1977, aan enige verontruste NOU-leden.

Brouwer, G.A., 1953. Historische gegevens over onze vroegere ornithologen en over de avifauna van Nederland. *Ardea* 41: 1-225.

Buurma, L.S., 1971. Verslag over de Study Conference: Co-ordination and Encouragement of Amateur Ornithology in Europe, 6-10 december '71, Aston Clinton, Engeland. Scriptie VU-Amsterdam. Verslag van de conferentie is verschenen in *Auspicium* (Band 5, juni 1973; Standardization in European Ornithology, editors J.J.M.Flegg & G. Zink).

Goudswaard, H. & J. Hofman, 1943. Zangvogelbevolking van de Kralinger Hout in 1943. Rapport Afd. Rotterdam der NJN.

Mörzer Bruyns, M.F., 1967. Hoeveel vogelparen broeden er in uw gemeente? *Vogeljaar* 15: 321-326.

Nijkamp, J.A., 1981. 80 jaar Koninklijke Nederlandse

Natuurhistorische Vereniging (KNNV). In een bijdrage van C. Stam en J. Steenman wordt in het hoofdstukje over de werkgroepen het ontstaan van SOVON beschreven.

SOVON, 1998. Boeiende vogels of saaie pieten; 25 jaar SOVON Vogelonderzoek Nederland. KNNV uitgeverij, Utrecht.

Thijssen, J.P., 1910. De verspreiding van onze broedvogels. *Jaarboekje NOV* (7): 56-60.

Tinbergen, L., 1941. Vogels in hun domein. Scheltema & Holkema, Amsterdam.

Voous, K.H., 1995. In de ban van vogels. Uitgeverij Scheffers.

Zweeres, K., 1959. Hoeveel vogels leven er in Nederland? *Vogeljaar* 7(2): 132-133.

Zweeres, K., 1967. Voorlopige resultaten broedvogeltellingen. *Vogeljaar* 15(4): 387-391.

Summary

History of the main Dutch Ornithological societies

Since the beginning of this century several ornithological societies have been established. In 1901 the Dutch Ornithological Society (NOV) was founded, mainly as a platform for scientific ornithological debate. Because of a discussion about protection and hunting, there was a partitioning in 1911: the Club of Dutch Ornithological Experts (Club) was founded. After the second World War a lot of new activities were started. In 1957 NOV and Club made a new union: the Dutch Ornithological Union (NOU). Also, a lot of local birdwatching clubs made good progress in basic bird mapping and counting. Most of them were part of the Royal Dutch Nature historical Society (KNNV). Because of fine examples abroad, the first Dutch Breeding Bird Atlas project was started in 1973. For this purpose a new foundation was initiated by NOU and KNNV: SOVON Birdcensus Work the Netherlands. The project turned out to be a great success and a lot of new monitoring projects were started at the end of the seventies and in the eighties. Nowadays, all breeding and wintering birds and a lot of migrant species are monitored in a good stratified network, with the help of up to five thousand voluntary birdwatchers. Their data are important with respect to nature protection for the work of the Dutch Government and the Dutch Society for the Protection of Birds (BirdLife the Netherlands).

Dankwoord

Een eerdere versie van dit artikel werd van uitvoerig commentaar voorzien door Pim de Nobel en Fred Hustings (beide SOVON) en leden van de redactie van *De Levende Natuur*.

Drs. F.J.A. Saris

SOVON

Rijksstraatweg 178

6573 DG Beek Ubbergen

125 jaar

**"Voor ons genoeg
en voor het voordeel
van onze velden".**

Citaat uit H.K. (1882): 131-132.

Ivan Hoste

Categorieën als dé vogels of dé vogelbeschermers zijn dikwijls te veelomvattend en abstract om de beweegredenen en acties te schetsen van allen die zich in de voorbije jaren hebben geëngageerd voor de verbetering van het lot van de in het wild levende vogels. Pas wanneer men rekening houdt met de verschillende niches die de vogels innemen in de natuur en in het cultuurlandschap, en met de brede waaier aan motieven van vogelliefhebbers en vogelbeschermers, is het mogelijk om de inbreng van de diverse organisaties in te passen in een overzicht van 125 jaar vogel- en natuurbescherming in Vlaanderen.

Nuttig of schadelijk?

In België domineerden in de tweede helft van de 19de eeuw ideeën over nut of schade de discussie betreffende de vogelbescherming. Vanuit landbouwkringen werd vanaf eind de jaren zestig in de vorige eeuw aangedrongen op een effectieve bescherming van de insectenetende vogels. Deze groep van vogelsoorten werd beschouwd als een waardevolle bondgenoot, die de landbouwer onschatbare hulp kon bieden in zijn onverdroten strijd tegen schadelijke insecten, die elk jaar weer zijn oogst bedreigden. In diezelfde context van nuttigheidsoverwegingen moeten ook de eerste pleidooien worden begrepen voor een betere bescherming van een reeks andere dieren, zoals de Hazelworm, de Ringslang, kikkers, padden en salamanders, vleermuizen, de Egel en de Wezel. De Wezel werd, als kleinste van onze roofdieren,